

causa quae in Brevi exigitur, subsistat, nec tamen opus est testibus, aut juramento, sed credendum est poenitenti eam alleganti. *Sanch. l. c. n. 19...* *Quarto.* Causa diligenter cognita, manifestanda sunt opera in Brevi praescripta, quae non condonare, sed temperare potest, si id exigat major poenitentis fructus, ut ait *Herzig l. c. n. 264...* *Quinto.* Licet specialis verborum forma non sit de essentiis dispensationis, conveniens tamen est, ut servetur sequens praescripta in Rituali Rom. post injuncta opera pia loco voti, et post injunctam sacramentalem poenitentiam. Dicit: *Dominus noster Jesus Christus...* Deinde: *Ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris...* Item *Auctoritate Apostolica mihi specialiter delegata tibi votum v. g. Religionis vel Castitatis, quod emisisti, ad effectum, ut matrimonium legitime contrahere, et in eo debitum conjugale reddere, et exigere liceat valeas in opera pietatis, quae tibi praescripsi, dispensando commuto. In nomine Patris etc.*

614. R. III. Post dispensationem instruendus est poenitens, 1. literas dispensatorias omnino gratis esse concessas, nec licet dispensanti aliquid admittere. 2. Ut constat ex clausula literarum, eae debent lacerari, praesertim sigillum; praestat eas comburere integras, ne serviant pro foro externo, ideoque non praestat eas tradere poenitenti; imo nec de facta dispensatione testimonium dandum est, ne gratia pro foro tantum conscientiae concessa suffragetur in foro externo. *Trid. sess. 22. c. 5. de reform. intelligendum tantum est de dispensationibus pro foro externo concessis, quod praesentandae sint Ordinario, non vero de iis, quae a Curia Romana pro foro tantum interno committuntur.*

CAPUT III. *De tertio praecepto Decalogi.*

§. I. Praenotanda.

Praeceptum tertium: *Memento ut diem Sabbati sanctifices.* (Exod. 20.8.) prout praecipit tempus aliquod impendi cultui divino, est naturale, quatenus vero determinate designat diem septimum, est caeremoniale, et in novo testamento abrogatum; pro die sabbati designatus est dies dominicus, et festivus. Nos hic agemus de hoc praecepto, quatenus est negativum, sive prout prohibet opera servilia: de auditione Missae agemus in P. II. Tract. II. c. 3. a. 3.

§. II. Principia practica de Sanctificatione diei Dominici.

615. *Principium I.* Tertium praeceptum, ut modo determinatum est ab Ecclesia, obligat omnes fideles vacare integro die dominico et festo ab omnibus operibus servilibus. *Primo* dixi, *obligat omnes fideles*, scilicet septennio maiores, et rationis capaces, et quidem sub mortali. Vide propos. 52. ab *Innoc. XI. damn.* Et *ratio* est, quia haec obligatio ex virtute Religionis ad debitum Dei, Sanctorumque cultum est imposta: ergo gravis est ex genere suo. Juxta *Trid. sess. 25. c. 12. de Regul.* Regulares conformare se tenent saecularibus in observatione festorum dierum, qui servantur per dioecesim: *Dies etiam festi, quos in dioecesi sua servandos...* *Episcopus praeceperit, ab exemptis omnibus etiam Regularibus serventur.* Secundo dixi, *vacare integro die festo vel dominico*, hoc est, toto die naturali viginti quatuor horarum ab hora duodecima nocturna dominici vel festi usque ad duodecimam noctis sequentis. Ita consuetudo et praxis fidelium docet observari festa quoad vacationem a laboribus servilibus. Vide *Laym. L. 4. t. 7. c. 2. num. 1.* Hic admittitur parvitas materiae et temporis, unde juxta *Suar. T. 2. de Relig. l. 2. de festis c. 31.* venialiter tantum

peccat, qui unica hora serviliter laborat die dominica, si absit scandalum, quod adisset, si foret labor tumultuosus; imo qui per duas horas juxta *Tambur. L. 4. in Decal. c. 3. §. 2.* quia spatium duarum horarum comparatione 24. horarum non censetur esse pars notabilis. Ultra duas horas laborans serviliter absque justa causa non videtur excusandus a gravi peccato. Vide *Sporer t. 3. in 3. praecept. c. 4. n. 38., Stoz*, et alios. *Tertio* dixi, *ab omnibus operibus servilibus*, hoc est, iis, quae et versantur circa materiam externam, et vel mechanica et illiberalia sunt, ut suere, fabricare etc. vel requirunt tantum laborem corporis, atque a mercenariis, et servis fieri solent, ut fodere, arare, vineta colere, metere etc. de quibus expresse ait *Concil. Suessionense.* Opera vero liberalia, quae ad animum excolendum primario pertinent; non sunt prohibita, qualia sunt legere, scribere, docere etc. neque prohibita sunt opera media inter servilia, et non servilia, v. g. iter facere pedibus, equo, curru, vel navi, quia haec non tantum ad servos pertinent, sed omnibus sunt communia, ut ait *Laym. loc. cit. n. 1.* Nec servile censetur, ducere jumenta sine onere, cum id sit iter facere; servile autem est, ducere jumentis currus, vel navigium mercibus onustum; si tamen ante festum iter sit incepsum, continuatio illius permittitur, maxime si id exigat publica utilitas, vel damnum, quod alias oriatur. *Suarez de fest. c. 27.*

„Septem artes liberales, seu ingenuae, et honestae hoc carmine complectuntur:

„*Lingua, tropus, ratio, numerus, tonus, angulus, astra.*

„Artes vero mechanicae, seu humiles, vel vulgares, his versibus comprehenduntur, quasi sordidae et serviles.

„*Rus, nemus, arma, rotes, vulnera, lana, faber,*

„*Mercatura, forum, nec non transvectio mercis,*

„*Pingere, piscari, venari, et radere barbas.*

616. *Princip. II.* Licita sunt ipso jure ac consuetudine opera, quae videntur servilia, sed requiruntur ad quotidianum usum, victimum, necessitatem, et dispositionem corporis, vestium, et domus, v. g. coquere cibos, sternere lectos, verrere conclave etc. Haec enim tanquam illicita reputare die festo, *ad Judaicam magis, quam ad Christianam observantiam pertinere probatur*, ut habetur in Concilio Aurelianensi III. Caeterum illa opera servilia diebus dominicis manent prohibita, quae commodo possunt, ac solent differri, quamvis ad quotidianam necessitatem pertineant, v. g. vestes, vel calceos consuere, et sarcire etc., quia horum confectio non est necessario quotidiana, sed confectorum usus, ita *Marchant.*

617. *Principium III.* Praeter opera servilia etiam diebus dominicis et festis prohibentur *primo* actiones judiciales, quae spectant ad decisiones causarum tam civilium quam criminalium, tam saecularium quam ecclesiasticarum, et fiunt cum strepitu judiciali. Sicut autem judicium constat tribus potissimum partibus, scilicet *inchoatione causae* per citationem rei, *processu* per cognitionem causae examinatis et juratis testibus, ac *termino* per sententiae prolationem; ita non licet die festo citare reum, examinare testes, exigere juramentum judiciale, proferre aut exequi sententiam, quae si feratur, est irrita. *Laym. l. c. n. 7...* Secundo prohibetur mercatus, et negotiatio, quae fit cum strepitu. Vide c. 1. et ult. de feriis. Et *ratio* est, quia ista valde distractant animum et avocant hominem a cultu divino, et sanctificatione diei. Permittitur tamen distractio quarundam rerum necessiarum ad victimum quotidianum. Consuetudo etiam licitas facit quibusdam in locis solemnes nundinas festis et dominicis diebus; eas tamen moderari

convenit, quantum fieri potest, ne saltem fiant ante rem divinam peractam. Suarez de fest. c. 19. Denique die festo licet excommunicare, dispensare, absolvere a censuris, exercere alios actus voluntariae jurisdictionis; item judicem privatum informare, advocatum consulere etc.

618. *Principium IV.* Causae excusantes, per quas sunt licita opera alias diebus dominicis prohibita, sunt sequentes septem. 1. *Dispensatio legitima Episcopi*, Superioris pro subditis Religiosis, non pro famulis saecularibus, ut ait *La Croix* L. 3. p. 1. num. 584., Parochi, praesertim quando non datur facilis accessus ad Episcopum, vel consuetudo hanc facultatem iis tribuit. 2. *Consuetudo a Praelatis cognita et tolerata*, ut dictum est de solemnibus nundinis, emptionibus rerum parvi momenti etc.; sic per consuetudinem quibusdam in locis licitum est molere, non tamen advehere frumenta, vel avehere farinam, tempore messis sub vesperum Dominicae parare necessaria pro labore sequentis diei, acuere falces etc. Stoz L. 1. p. 3. q. 3. num. 272.... 3. *Pietus in Deum*: per quam licita sunt opera, quae proxime (non quae remote tantum) pertinent ad Dei cultum, v. g. pulsare campanas, circumferre imagines vel cruces, vexilla in supplicatione: ornare autem altaria, verrere templum etc. debent anticipari; si tamen differantur in festum, sunt tantum venialia peccata. *Filiuc.*, *Bonac.* 4. *Charitas erga proximum*, per quam licet expedire causas pauperum, orphanorum, et miserabilium personarum; similiter licet festo die succurrere pauperibus et infirmis, fodere sepulchrum die festo pro mortuo eodem adhuc die sepeliendo. 5. *Necessitas publica vel privata*, propria vel aliena; hac ratione saepe excusantur, qui debent reficere fontes, pontes, vias publicas; item qui parant illa, quae pertinent ad communem populi festivitatem, v. g. in adventu vel electione principis; monet hic Suarez et Bonac. praestare in his casibus petere veniam a Parochis. Laym. l. c. c. 4. n. 2. Huc pertinet regula S. Th. 2. 2. q. 122. a 4. ad 3. *Opus corporale*, quod ordinatur ad imminens damnum rei exterioris vitandum, non violat sabbatum. Sic excusantur rustici, qui die festo, tempore messis foenum aut fruges jam messas domum vehunt, quando alias ob tempestatem, et pluviam probabile damnum paterentur. 6. Item Chirurgi, et Pharmacopolae laborantes pro aegrotis; pariter conflatores vitri, coctores calcis, laterum etc., quorum opus semel coeptum sine damno interrumpi nequit. 7. Denique excusat saltem a gravi peccato parvitas operis, seu temporis, ut dictum est n. 615.

§. III. Resolvuntur Casus.

CASUS I.

Baldomerus sartor se accusat, quod diem festum non sanctificaverit. Urget Confessarius, ut rem clarius explicet: reponit poenitens, quod saepe post medium noctis usque ad horam sextam vel septimam festi laboraverit, sed absque scandalo, ut promissas vestes perficeret.

619. Q. I. Quid agendum, si poenitens in genere se accuset; Non sanctificavi diem festum. R. Quaerendum est, an omiserit Sacrum, an laboraverit serviliter et absque causa excusante: saepius enim rudiores non audiendo concionem, saepe laborando ex necessitate erronee putant, se peccasse.

620. Q. II. An Baldomerus graviter peccaverit laborando per median noctem diei festi. R. Si culpa sua per incuriam, vel desidiam, vel alios labores non necessarios se in eam necessitatem conjecerit, peccavit graviter. Ita Herzog l. c. n. 279. Si vero bona fide putaverit, vestem ante diem

festum adhuc posse perfici, nec se commode excusare potuerit, non peccavit graviter. *Ratio* est, quia non perficiendo vestes excitant ejusmodi opifices magnam offensam, et inde notabile damnum incurunt, eo quod ii, quibus laborant, vel subtrahant notabile partem mercedis, vel postea ad alios res suas conficiendas deportent. Laym. l. c. n. 2., *La Croix* hic n. 592. Haec incommoda si absint, non facile excusandi sunt tales opifices. Certo excusantur, si vestes sint necessariae pro funere, pro instantibus, nuptiis etc. In his enim circumstantiis ob urgenter necessitatem non obligat lex.

621. Q. III. An labor alias prohibitus die festo praeceise excusetur per hoc, quod fiat sine scandalo. R. Negative Vide prop. 52. ab *Innoc. XI.* damnatam. *Ratio* est, quia lex ecclesiastica, quae ordinatur ad animarum salutem, per se obligat sub mortali, si contineat materiam gravem ad bonum animarum conducentem; sed lex ecclesiastica praecipiens observantiam festorum, continet talem materiam: ergo. *Duarte V.* Jejunium n. 314.

CASUS II.

Berda ancilla saepe diebus dominicis vestes sibi solet reficere, alias etiam cum domicilia sua laborante ob vitandum otium solet acu pingere discendi, et se exercendi gratia, non raro etiam per plures horas in vicino hospitio saltare.

622. Q. I. An Berda reficiendo vestes diebus dominicis graviter peccet. R. Si aliis diebus id ei per negotia, et voluntatem domini sui non liceat, non peccat; quia sic excusat necessitas privata. Laym., Stoz. l. c. Idem est de aliis mulieribus, quae alieno labore pro necessaria sustentatione sua per hebdomadam occupantur. Herzog l. c. n. 378.

623. Q. II. An Berda peccaverit acu pingendo. R. Juxta *Tannerum* et *Dianam* excusatur quidem ancilla a gravi peccato, dum exercitii tantum causa acu pingit die festo, quia cum id alio tempore non liceat, grava patetur damnum ob neglectum exercitium, unde plane oblivisceretur, quod antea didicerat; nihilominus praedicti auctores videntur supponere, quod talis labor non duret notabili tempore.

624. Q. III. An liceat domicillis die festo acu pingere, nere etc. otii vitandi causa. R. *Probabilis* non licet, nisi vinci et vitari aliter non possit gravis tentatio; alias etiam liceret laborare quibusvis opificibus, ne otiosi essent, aut ne ad popinas, aut alias pravas occasiones irent. *La Croix* l. c. n. 587. cum *Suar.*, *Steph.* et aliis. Quid? quod otium aliis honestis occupationibus, v. g. adeundo templum, ubi occasio est, legendo librum spiritualem etc. satis vitari possit. Contrarium resolvit *Burgh.* cent. I. casu 77.

625. Q. IV. An specialiter in confessione debeat exprimere Berda, quod die festo saltaverit. R. Per se loquendo non est speciale peccatum, cum saltus non recenseatur inter opera servilia. Dixi, *per se*: quia si fieret expresse cum contemptu Festi vel Dominicæ, utique deberet id exprimere in confessione. Raro tamen sine peccato talis saltus succedit, ideoque monnendae sunt, et objurgandae istae saltatrices. Aliud est de honesta recreatione inter bonos amicos. Herzog l. c. n. 281.

626. Porro ex his *resolves* I. Famuli et ancillæ non peccant, si jubentur ab hero diebus festis laborare, dum absque gravi incommodo imperium detrectare nequeunt: si tamen id saepius fiat, debent dominum deserere potius, si alium habere possint. Laym. l. c.

627. II. Dominus, qui famulis die festo laborem injungit, peccat graviter vel leviter pro ratione notabilis vel exigui temporis, quo durat labor;

quia, quod quis facit per alium, per se censetur fecisse. Nec refert, quod famulus sit haereticus; hic enim cum sit subditus Ecclesiae, etiam tenetur ejusdem legibus, imo respectu famulorum haereticorum saepe majus est peccatum propter scandalum, dum herus catholicus nulla habita ratione festi de laboribus servilibus magis solitus est, quam de cultu divino. Famulis quidem infidelibus juxta probabilem sententiam *Dianae* injungere licet die festo labores, quia Ecclesiae non sunt subditi: in praxi tamen suadenda est contraria *Tamburini*, quod id non liceat, quia domino jubenti moraliter imputatur labor, et inhonoratio diei. Vide dicta n. 209. et *La Croix* hic n. 579. Ibidem n. 581. contra *Sanch.*, *Bonac.*, *Palao* cum *Arsdekin* ait, a mortali non esse excusandum dominum, qui die dominica sex famulis mandat, ut singuli una hora laborent. Si sex horis successivis perficeretur labor, utique non videtur excusandus dominus a gravi peccato, quia mandando faceret ut dies dominica notabiliter inhonoraretur: si vero una, eademque hora a sex famulis perficeretur, probabiliter non nisi venialiter peccaret.

628. III. Praeter ea, quae ex dictis requiruntur ad hoc, ut labor alias servilis sit licitus die festo, tria adhuc sunt observanda. 1. Ut peragatur sine scando. 2. Ut, si fieri possit, peragatur pridie, aut differatur. 3. Si causa excusationis manifesta sit, non opus est dispensatione: secus si dubia sit excusatio. Denique opus, quod die festo licitum est, v. g. scribere, studere, musico instrumento ludere, juxta *Sylv.*, *Cajet.* etc. per hoc non fit illicitum, quod fiat lucri, aut recreationis causa; quia lucrum non facit opus esse servile, sicut e contrario opera servilia propterea non cessant esse talia, si fiant sine lucro aut mercede.

629. IV. Pingere probabilius non est servile, adeoque nec prohibitum die festo, ut ait *Laym.* l. c. cum *Medina*, *Lopez* et aliis; quia pingere perinde ac scribere tantum consistit in ducendis lineis ac figuris. Etsi vellemus probabilem contrariam sententiam *Suarezii*, *Bonac.*, *Palao*, suadere, consuetudine obfirmata praxis resisteret; colores vero ad pingendum necessarios terere servile est, adeoque die festo illicitum. Idem judicat *Laymann* de typographis, quod licitum sit characteres ordinare, illicitum vero imprimere chartae, quod mere servile censetur.

630. V. Saltem per consuetudinem licitum est die festo venari, aucipari, piscari, si fiat sine magno strepitu et apparatu, quo retia, aliaque necessaria aptantur, et ad sylvas, vel piscinas deportantur. *Laym.* l. c. n. 6. Pariter consuetudine passim tolerata, barbitonores excusantur a peccato, barbam radendo, et venam secando diebus festis. Nihilominus pessima consuetudine introducitur, ut toto tempore matutino diei dominicae laborent barbitonores, laniones, pistores, et praecipue capillamentorum fictorum concinnatores, quibus vel unicum Sacrum nimis longum videtur, quin per totum annum vel unicae intersint concioni.

CAPUT IV. *De quarto pracepto Decalogi.*

§. I. *Praenotanda.*

Hactenus egimus de iis, quae pertinent ad dilectionem Dei; nunc ageamus de praecepsis secundae Tabulae, continentibus, quae spectant dilectionem proximi: inter quae primum locum tenet secundum ordinatam charitatem illud Exodi 20. v. 12. *Honora patrem tuum, et matrem tuam, ut sis longaeus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi.* Parentum nomine primario hic intelliguntur ii, ex quibus aliquis secundum carnem est genitus, secundario Ecclesiae praesides et pastores. *Tertio* Magistra-

tus saeculares. *Quarto* omnes illi, qui aliorum curam gerunt, quales sunt tutores, curatores, heri, magistrati, et instructores.

§. II. *Principia generalia de quarto pracepto.*

631. *Principium I.* *Vi* praecepti quarti liberi tenentur exhibere parentibus amorem, obedientiam, et reverentiam, ita ut si notabilis horum sit defectus in re gravi, mortaliter peccetur. *Primo* tenentur amare parentes amore tum interno, hoc est, iis bene velle, eos non odisse; tum externo, omne malum et injuriam notabilem a parentibus propulsando, etiam externa benevolentiae signa eis exhibendo, in necessitate constitutis subveniendo etc. idque non tantum ex charitate omnibus debita, sed ex justitia speciali, quae vocatur pietas. Haec obligatio lumine naturae nota est, ideoque graviter peccant liberi, qui deliberate et serio atque in materia notabili quovis affectu pravo, v. g. odio, malevolentia, gravi indignatione feruntur in parentes. Hinc Exodi 21. v. 16. *Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur.* Peccant quoque graviter, si parentibus in gravi necessitate sive corporali, sive spirituali exsistentibus non subveniant: si non impleant eorum testamenta et legata, ex supposito quod haeredes sint: si grave malum, v. g. mortem optent. Vide propos. 14. et 15. ab *Innoc. XI.* damnatas. *Navar.*, *Regin.*, *Babenst.* t. 5. d. 5. a. 1.

632. *Secundo*, tenentur filii obedire parentibus in omnibus licitis et honestis ad eorum curam pertinentibus, adeo ut omnis inobedientia et contumacia contra expressa, seria ac justa mandata parentum sit peccatum grave ex genere suo, v. g. si filius non obediat parentibus praecipientibus, ut vitet hanc vel illam pravam conversationem, ludum prohibitum etc. *Sporer* t. 3. in 4. pracept. c. 5. n. 12. cum *Toledo*, *Marchand*, et *commun.* Hanc obedientiam inculcat Apostolus ad Ephes. 6. *Filii obedite parentibus vestris in Domino, hoc enim justum est.* Obligationem gravem indicat Ecclesiasticus c. 3. v. 2. *Judicium patris audite filii, et sic facite, ut salvi sitis.* Gravitas inobedientiae exprimitur ad Rom. c. 1. v. 30. item 2. ad Timoth. 3. v. 2. Vide Deut. 21. a. v. 20. Excusat a gravi peccato *levitas materiae*; nam praeceptum in re levi, vel indifferenti communiter non obligat graviter: idem dicendum de consilio tantum, secluso contemptu formali parentis. Saepe etiam excusat inadvertentia et juvenilis quaedam incuria, quae caret malitia formali et contemptu; si tamen ordinarie et saepissime filius agat contra praeceptum patris, tunc accederet virtualis contemptus et pertinacia, quam sub gravi obligatione tenetur corriger. *Marchant.* Dixi, in omnibus licitis et honestis: sicut enim pater in honesta et a Deo prohibita non potest praecipere; ita nec filius talia praecipienti potest obedire: *Obedire enim oportet Deo magis, quam hominibus.* Act. 5. v. 29. Sic debent filii odisse parentes juxta praeceptum Christi Matth. 10. v. 37. Lucae 14. v. 26. Hinc patri praecipienti, ut filius furetur, obedendum non est.

633. *Tertio*, tenentur liberi parentibus exhibere reverentiam tum internam, tum externam. *Reverentia interna* in eo consistit, ut filius cognoscat parentes tanquam superiores, et inde timorem reverentiale erga eos habeat. *Externa* sita est in verbis, signis et factis. Hinc Eccli. 7. v. 9. *In opere et sermone et omni patientia honora patrem tuum.* Contra hanc obligationem graviter, vel leviter pro ratione materiae quatuor modis peccant filii. 1. *Verbo*, qui duris, asperis, inurbanis verbis, contumeliis, maledictionibus parentes praesentes, vel absentes afficiunt. 2. *Signo*, qui iis illudunt risu, subsannatione, juxta illud Prov. 30. v. 17. *Oculum, qui subsannat patrem ... effodian cum corvi de torrentibus et comedant eum filii*